

Sofija Rakić

O govoru Deske

Studia Slavica Hungarica 43

Budapest, 1998

str. 23–38.

Софија Ракић

О говору Деске

1. Говор дешчанских Срба у мађарском делу Баната, као што је проф. Предраг Степановић у својој књизи већ записао, припада по свим суштинским цртама банатској групи говора, и то кикиндском говорном типу (подела проф. Павла Ивића).

2. А. Акцентуација говора Деске у начелу је новопштокавска, што значи да се разликују четири штокавска акцента и да је препошење акцента извршено у претежној већини слушајева. Невелик је број примера у мом материјалу из Деске са силазним акцентима ван почетног слога (противно општим правилима акцентуације): *удчи, сасвим; Јујославија, Караджорђа.*

Кратки узлазни акценат у доста слушајева прелази у полудуги узлазни, и то у свим положајима, док је изговор кратког силазног акцента често полу-дуг, али у веома ограниченом броју примера:

кобила, удбвица, живоћиња, кобуља, мобицика, йобиљак, мени, ёни, кобју, мноби, вёлику, јайњећије, кобији, сесћарине, једну, њешице, сведочио, ломи, робиши, исељили, љуборио, они йобити, добщо, не видим, целиву;

склад, йолима, две ђодине, мали ћрсӣ, кости, селима, новине, ћрăи^x (и ћрăи^y), обичај (наведене су све забележене йобитврде). Веома често у вези с претходним феноменом бележим дублетне акценатске ликове: *жёни/жёни, Бóжић/Бóжић, вёчера/вёчера, добрий/добрый, чёму/чёму, тáко/тиáко, јуче/јуче/јуче, ёти/ёти/хёти.*

У говору Деске се узлазни акценти могу заменити одговарајућим силазним акцентима, уз задржавање места узлазног акцента, и то ^ веома често стоји уместо ` , док је број примера са ^ акцентом уместо ` врло низак:

у Србију, ћролеће, једної, добщо, вा�йтон, ѹзуво, ѹдомисли, тарчу, ѹстело, ћрэмести, с мäком, ѹмили се, ѹсласа, ѹрео, дёца, Ѹстапили, не ѻворим, ѹмрёшти, чићишије, бўбрет, рўкама, ѹсишио, Ѹстапављамо, фамилија, ѹшац, сакрила, Ѹстапариши, жёна, ѡжењен, ѹйела, ѻнови, с кёњом, срутика, кёкоциќака, ѻвисти, лёкар, жёнскар, слўжба, ѻвај, хильадиши, ѹтериџа;

шшили/ишили, мёѓу/мёѓу, ѿшнити/шнити, рёбро/рёбро, ѹдарио/ударио, ѹшишила/ѹшишила, ѹмрёшти/ѹмрёшти, дёшештом/дёшештом, Ѹтанке/ѹтанке, кёцеља/кёцеља, ѹайчу/ѹайче, кёлёвка/кёлёвка, сијакло/ѹијакло, ѹмати/ѹмати, ѹјјан/ѹјјан, дёвији/ѹији, ѹчела/ѹчела, байрен/ѹайрен, кўйус/кўйус, ћрёшти/ѹрёшти, мёти/мёти, ѱедеља/ѹедеља, сёло/ѹело, Ѹна/ѹна, кётош/кётош, ћије/ѹије, мёје/ѹије, ѱејов/ѹејов, ѻнај/ѹнај;

кукол, ћрдио (и ћрдио), ѱећеће (и ѱећеће), сириџи, криљима, дубити, ѻвде (и ѻвде). (Овде наводим све забележене примере.)

Тако је и: *нёћеће/ѹећеће, нёћеду/ѹећеду; Ѱеџи/ѹеџи, Ѱемо/ѹеџемо, Ѱеџи/ѹеџеду.*

Ретка је у испитиваном говору појава скраћивања дугих акцената: *йљића, рўка, G рўке, у лажи, чаршија, свињама, с криљама, чећији/ѹији (и њији); D ѻвциама, мёљац, Isg с мёмком, Npl мёмци, Dpl мёмцима.*

На овом месту даћу и примере за појаву типа *àā* одн. *àā* > *aá*: *узéйши*, *до-нéйши*, *донéла*, *донéли*, *изнéло*, *йочéли*, *брóјмо*, *ломíмо*, *иичéмо*, *иичéду*. Тако имамо и акценатске дублете: *бўрáди*/*бура́ди*, *шёлáди*/*шелáди*, *їolu-бóва*/*юлубóва*, *дáска*/*да́ска*, *сíнова*/*сино́ва*; *ðáтичи*/*оити́чи*.

Из области акцентуације овде наводим још неке појаве које нису од принципског значаја: *извáдила*, *увáтио*, *йосéкли*; *вèнчáнье* и *свиленé* (*чарáйе*); *їáде*, *ајдéмо*; *їрау́нук*/*ирау́нук*; *Npl* и *Apl* *їрéде*, *Apl* *їрéдe*; *дáска*/*да́ска*; *вéйп(e)-њача*; *осóвина*; *шестáшера*; *убица*; *стíрижемо*.

У говору Деске срећу се често паралелни акценатски ликови, па није неубичајена ни појава да један исти информатор изговара неку лексему са три различита акценатска лика: *на* *їráту*/*їрáту*/*їрату*, *јúче*/*јùче*/*јúче*, *хó-ћу*/*ѡћу*/*ѡћу*.

Б. У говору Деске преношење на проклитику није нарочито живо, али се никако не може рећи да се оно ограничава само на поједине изразе. Овде ћу изнети комплетан списак примера којим располажем. У мојој грађи акценат прелази на предлог са именица свих родова и са неких заменица. Изнесу најпре облике са старим препоншењем, тј. са ``на проклитици, а потом оне са новим преношењем, тј. са ` на проклитици:

``*ўјесéнъ*, ``*ў Деску*, *нà* *їоклóнъ*, *нà* *данъ*, *ðð* *їојáса*, *нà* *їлáву*, *зà* *руку*, *ў* *їос-тии*, *їриð зору*, *нà* *ноју*;

``*нà* *јутирење*, *ўје* *ù* *собу*, *ў* *рëд*, *ў* *плач*, *ў* *шкóли*, *ў* *шкóлу*, *зà* *їећи*, *ў* *кошáр*, *ў* *кући*, *ис* *куће*, *кòд* *куће*, *ў* *кући* (али и *у* *кући*, *о* *кући*), *нà* *кола*, *нà* *вр*, *нà* *їоклон* *ðобио*, *нà* *клућу*, *сà* *лéћи*, *нà* *раме*, *їоїт* *їазу*, *нà* *руке*; *зà* *наc*, *ў* *їто*, *ò* *їим* (али *о* *їим*).

Забележен је и пример сјукња *ўцéло*. Редовно је преношење акцента код глаголских облика негираних са не: *нè може*, *нè їадне*, *нè дòћем*, *нè видим*, *нè їреба*, *нè дàм*.

На неколико лексичких јединица забележен је двојни акценат:

- у сложеници *сўтиридáнъ*;
- у суперлативима *нáјчíстáја*, *нáјбóльи*, *нáјкрáћи*;
- у облицима бројева *шрíстóд*, *чéтицрсóд*, *їеїтсóд*, *двéстáйтii*, *циéстóйтii*, *ðбадвá*, *ðбадвé*.

Ц. Говор Деске, као сви банатски говори, познаје скраћивање једног дела дужина иза акцента. До скраћивања готово обавезно долази у отвореном крајњем слогу. Овде ћу навести све примере са сачуваним дужином на отвореној ултими: *їёвá*, *бринé*, *сíсá*, *ис* *кућé*, *од* *ðићe* *вёчери*.

Морфолошко скраћивање захватило је у првом реду наставке којнугације, тачније презентске наставке 1. и 2. лица једнине, и деклинације, тачније паставак -а у Gpl именица. У главници материјала са презентским облицима скраћене су дужине на финалном отвореном слогу, у затвореном слогу после дугог акцента и у затвореном слогу после кратког силазног акцента: *ðòбије*, *їёре*, *лáје*, *шíје*, *шáље*, *ждёре*, *їрёба*, *мòжже*, *ðићрује*, *мòтиа*, *їòмоїне*, *ўзима*, *мùче*, *нáће*, *врçе*, *блéји*, *їрёде*, *расíти*, *врíшии*; *вршимо*, *стíрижемо*, *жéви-мо*, *їлéдимо*, *клéчишe*, *сéчеду*, *їұтиду*, *жмúрим*, *їампíим*, *снёвам*, *циéтиаду*, *чўгаду*, *лўбиду*, *їрдиду*; *вїдим*, *їдем*, *їдеш*, *чéшильеše*, *їუшáду*. У генитиву плурала испред наставка -а увек је дуг и претпоследњи самогласник: *їðдина*, *с лактóбáва*, *кóлевáка*, *нàћáба*, *лòйтáпа*, *јáтањáца*, *мàчáка*, *їўсáка*, *їрёшáња*,

крујшака. Стабилна је дужина у наставку Gpl –ију, испред кога стоји акценат: *ðчију, јчију, ноктију*.

Овде ћу навести и све примере које сам забележила без обавезне дужине, а припадају неким другим граматичким категоријама: *дебо; босиљка; с дитом* (али од *дите, с дитом*).

Јача тенденција да се сачува дужина пред финалним сонантом јавља се и у испитиваном говору: *йламен, йрснен, камен, чокан, ђилим, рибар, вијор, мејр.*

До скраћивања послесакценатске дужине не долази у категоријама:

- 1) инфинитива (*јумрети, ђочети, ђонети*);
- 2) радног глаголског придева (*кујовали, чијала, ђешљала, држала, јзело, ђонела, развенчала се, ђишала, заклела се*);
- 3) трпног глаголског придева (*удавана, ђржана, ђонето, ђирана, ђочеја, заклена, ђирована*);
- 4) инструментала једнине именица и заменица (с *нилом, с кћером, с мицом; са мном, с тобом*);
- 5) одређених наставака (генитива, датива, инструментала и локатива) заменичко-придевске промене (*доброт, котет, њетовот; добром, њетовом, мояј, добриј; с мояј*), али *једној/једнот, једној/једнот, каквој/каквот, дој/дојот;*
- 6) императива (*иледај, јжрнај, ђодај, притиоведај, ђодажије, вратијије, па и видијије*);
- 7) кардиналних бројева (*једанесиј/једанјасиј, ћеснесиј/џеснајсиј и сл.*).

Постакценатску дужину чувају сви моји информатори из Деске и у неким другим граматичким категоријама (за које има мање забележених примера), а опстојавају и извесне лексичке дужине:

*Дешчани, дешчански, сеједински; јјак, нєћак, рђћак;
ђаштићу, ђаштићеш, ђаштићемо; жандар, туслар, млинар, женскар, јлар;
у чардакама, у папучама; крдмийр, вддир, пастийр;
брдакама, љукама, љукама; котак, котак, жјарач;
дедаци, ђанци, роћаци; пешићи, црвћи;
їслуб, ђамет, сијомак, фамилија, лажов, девојка, кломад, чељад, курјак,
славјј, пећурка;*

двамо, днамо, ђдакле, најпрај, синђи, ђићи.

У примеру *тићи*, Gpl *тићи* дуг је вокал о постао од л, али је увек само био.

У примеру *бодрд* ради се о страној речи примљеној из књижевног језика. Дужине бележимо и на страним лексемама *цићенђи, чдиторна*.

Дужине се у везама с проклитиком чувају у свим прибележеним примерима: *у коцар, на лећи, из куће, за врати, је врати; је руку; са мном; не дам, не смем, не боди се.*

Бележим овде примере секундарног дужења у сантхију и примере чувања дужине на слогу пред енклитиком: *ијад сам, тићеје, волелје; јицид сам, ђонд сам, смјид сам, сицид се, сајид се, закунд се, ѡмод је, оваки је.* У примеру *снёво* је изостијала је дљнина љ словљ који следи иза' акцента.

Полудужине и факултативне дужине јављају се и у овом говору у резулта-

ту незавршеног процеса скраћивања постакценатских дужина у одређеним положајима:

вїдим, йїдїрїёмо, с мѡмкѡм, дёсёй;
йёремо, јёсам, лёкар, бардак, на йоклон.

3. И у говору Деске чује се значајна разлика у вокалској боји између дугих и кратких средњих вокала: изразита отвореност кратких ё и ѡ који су по правилу затворенији.

Дуги наглашени вокали ё и ѡ изговарају се знатно затвореније од нормалне вредности ё и ѡ: јёду, кёрче, рёпа, црёпово, юоделици, дёг; дёле, Сїйојко-вої. Прибележила сам и неколико примера са затвореним дугим послакценатским вокалом: мёжеду, мёшёмо, дёгей, мёсёца, ўвёк; дёвёже.

Типична вредност кратких наглашених е и о је веома отворен изговор ових средњих вокала: вёћ, јёло, дёцихански, вечеру, їрё вечере, дёгейшу, дёца, нёдра, їтёме, сёо, жёнама, їере, їёна, жёдре, зёмља, їёшке, крёстя, зрео, сёдам, нёшито; їшколе, лёшша, кёжса, чёвек, бёса, лёнац, кёлам, кёла, вёсак, кёбац, ѯндак. Ређи је у мојој грађи полуотворени изговор наглашених е и о: сёла, јёдна, сас нёвесистом; хёћеш, дёшо, їрёлеће. Овде бележим и дублетне ликове: ѯко/око, ѯдшак/їдшак, лёнац/лёнац, кёске/кёске.

За отворени изговор послакценатског вокала е нашли су се у прегледном материјалу примери: ѯдем, їрёсели, нёделја, цїтеле.

Акцентовани кратки е и о, уколико стоје у слогу испред слога са неким од затворених вокала (и, у, р), затварају се и сами, тј. асимилују према високом вокалу у следећем слогу: їтели, лётиши, спрёдни, воденица, вёлика, їпрёхи, сёлиши, десну, нёму, свёму, жёну, зёмљу, їшётику, чётири; нёни, кёрисно, їдомисли, дёбили, кёмиција, кёни, нёви, вёјник, кёсии, нёктии, на нёзи, мёлиши, дёбилиши, мёмци, крёмийр, кёмиције, нёсим, їдокрије, двёришипе, у сёби, мёлим, вёлим, вёльу, Бёсну, ѯдлуб, ѯддрум, то ѯдльу, ѡђу, ѩду, сёбу, ѡву, мёју, на стїдолу, ѩдузели, живёшшу, мёлу, ѩдльуби, дёржо, ѯддирїхаши.

У прикупљеном материјалу знатно претежу примери са затвореним о.

Оба средња вокала затварају се и под " и под ` акцентом, а у прикупљеној грађи знатно је већи број примера са затвореним наглашеним вокалом о. Задележила сам и два примера затворенијег изговора наглашених о, када се у следећем слогу на налази неки од високих вокала: ѯдвлака и мёдю. Овде су се нашли и примери да асимилација као гласовни закон делује и у сантхију: нё сиса, нё види.

За говор Деске карактеристично је затварање наглашених средњих вокала и под - и под ^ акцентом, при чему су знатно бројнији примери за полудуги узлазни акценат, а у оквиру њега бројнији су примери за затворено о: ѯтишио, на нёкишу, мнёни, стїоји, ускочила, (они) їбситу, удёвица, рёдиши, ломи, кёцуља, їрёсиши, дёшо, мёшика, сведочио, дёбрим; јайњёшије, јёдну, цёливу, рёбрима, їлёћима, їёшице, вёлик; їрёси, ѯольима, кёсии, обичај, вёльу, нёвине; сёлима.

У прикупљеном материјалу нашли су се и примери задњег изговора вокала а, удруженог с умереном лабијализацијом целог вокала: мёјка, до канала, Швáба, момáка, їровáћо, јáки, їáче, їáко, мёсна, мёстин; јаїситук, кобáсица; мёказе, їаїрика. И у вези с неакцентованим а бележим један пример – јёднáка.

У свега два примера из Деске нашло се **а** померено унапред: *чăкцире*, *сăд/сăде*, а само три примера забележена су са отворенијим изговором вокала и: *сăра*, *дăрвно*, *сăрома*.

4. Основни рефлекс јата у говору Деске је екавски, али се као и у другим банатским говорима јавља и рефлекс и на месту јата у одређеним категоријама примера: *а) жёни, мёни, ў вратыи, сёдити – сёдио, вйдио – вйдила, ожёвио – жёвили, али ѫре – ѫрела; б) сиáрији, нёје, ди, ѫријота, вйе снёй, сёјем – сиј, смёјем се; ц) ѫнýздо, сикира, вёдрица.* Увек је *нёштио*, *нёко*, *нёкакви*.

Префикси *йрë-* и *йри-* изједначавају се редовно у корист при-: *йриши* дрѹм, *йрикëстшио* је, *йрикиниште*, *йрийознай*, *йрикёшавам*, *йрийвез*, *йрийловљено*, *йрисадиши*, *йбна ме йрийварио*, *йрискёчили*, *йриодражене*. Тако ће бити и *йриð зору*, *йриш кућу*, *йриð вёнчане*, *йриð мёне*; *йрико ѕу́ти*.

Овде треба напоменути да је, поред ређег облика *ðра*, забележен облик средњег рода *ðре*, који се среће и у неким банатским насељима дуж државне границе.

Обичан је јекавизам *кёюћ*, али се чује и *шито ѫð/шишо*.

У неким облицима радног придева глагола *йрëти* (р) се девокализовало по моделу: *йрёо*, *йрёла*, али је редовно *ўмро*, *ўмrlа*.

Увек је *рâж*, а вокално р није изгубило слоговност у лексемама *свёкрова* и *јёйрова*.

Секундарно р створило се у облику *брбушак* (*йоред новијеї бўбреї*), у коме се огледа и метатеза.

Рефлекс слоговног л је увек у, али овде наводим примере са посебним рефлексом једног корена: *йдолмач*, *да йдолмачим*.

Промена л на крају слова у о доследна је: *вô, сô, бёо, сёо, ѫло, ѫёоци*, а по аналогији и *йёй ѫёоца* место пет телаца.

У говору Деске неакцентоване групе –ао, -ео и –уо редовно се контрахују (>о): *ймô, ѫолуїб сам, ѫдржо, смёјо, бáцо, дôцио, ѫтицио, ѫуко ме је, ѫёво, кáзо, ѫлëдо, мёто, смёјо се, дýро, дôцио, ѫёко, ѫдсо, ѫётио; ѫдро* (*йоред ѫдрео*), *ўзо, дôно, дôвô, вôлô, ѫдчо, сâзро, ѫнћо, ѫёто, кîко, дёбо, вёссо; ѿнтийно, мётио, бринô се*. Обично је *ко м. као, сόнице м. саонице, зүстайави м. заустайави*. Контракција изостаје код двосложних облика: *їло, ѫо, ѫёо*. У некима од њих се тенденција отклањања хијата остварује уметањем прелазног в: *сїаво је ѫлâс, ѫа ѫако ѵизуо, Сїёвана*.

Редовно је *ўочи, зâова, Дўови, жâјк, мёуна*. Медијално –ао- дало је –ав- у *равник*.

Остварено је сажимање код бројева од 11 до 19: *једанеси*, *дванеси*, *шеснести*, али се овде јављају и дублетни облици са десилабизацијом: *једанайст*, *дванайст*, *шеснайст*. Овај процес бележим и у лексемама *кўјна* и *автобус*.

У Десци има примера контраховања помоћног глагола није у ни: *ўвече нî се ѫшило, нî нёжно, нî вйдла*.

Забележена је елизија у примерима: *н ўме да йскаже, д ўщемо*.

Губљење вокала среће се у примерима: *д҃ши ѫð, бёж, нё мож, кё Ѯ биї* *буклијаш*, *їа кâж на мёне, нёдель дâна, вйдла, мёшила, двадеси ѿшес, ѫðлко* (*йоред ѫолико*), *вришено, вёйрњача* (*йоред вёйрчењача*).

Синкопа је распостранјена у 2.1. пл императива и у будућему: *ћуће*, *ћеће*, *ћиће* (с *продуженим ти*), *снажиће се*; *касћу тији ја*, *доће он*, *ићемо*.

Наставак – и у инфинитиву понекад се испушта (доди за мёне, диди, идиши, кди ћи биди), али је уобичајена варијанта с тим наставком.

Замену вокала бележим у примерима: *розо*, *тијовлака*, *чешчиљеће*, *дрљача*, *долеко*, *котлеба*, *јеребица*, *жасјак*, *мёуна*, *врјућо* (*поред врјуће*), *сунгридан*, *пред куће*. Увек ће бити *изицио*, *изицила*, *кад изићем*.

У облику *осије* „*осје*” унет је вокал и.

Редовно је *новембар*, *децембар*, али *метијер*, *тетијајстити* *метијери*.

Доследно је *снёвам* и *уши месито ваши*(ка).

Обично су форме *примедеда*, *примуњук*.

Забележила сам и две лексеме са елементом црквенословенског вокализма: *пренесеније* (*моцчи*), *воскресеније*. У називима празника има *Ускрс*, али *Ваведеније*.

5. Инвентар консонантских фонема у испитиваном говору не разликује се од онога у књижевном језику. Фонема х је са најнижом фреквенцијом у испитиваном говору, а врло ниску фреквенцију имају и фонеме ф и ц.

Шуштаве фрикативе ш и ж, као и африкате ч и ц, имају у односу на књижевни језик умекшан изговор, као што је уобичајено у банатским говорима: *лєйци'е*, *ил'ици*, *ци'ботор*, *вельуци'ка*; *ж'ёна*, *кадж'ем*, *муж'а*, *ж'ётва*; *ч'иста*, *ч'врст*, *халатијач'а*, *ч'ун*, *чи'ела*; *ци'ак*, *ци'ёй*, *ци'терица*. Јављају се нијансе у изговору ових консонаната: од једва приметног умекшања до веома чујног. Ова колебања у говору Дешчана приметнија су код изговора фрикатива.

Африкате ћ и ѡ изговарају се са смањеном фрикацијом:

кћ' ёрка, *највећи'а*, *даћи'е*, *свећи'а*, *тарећи'и*, *тијесвећи'ени*; *ици'и* ћи, *ћи'и*, *рћи'а*. И овде смањење фрикације може бити понекад једва приметно: *ћи'ак* – *ћи'ици*, *Ђурђевдан* – *Ђурђевдан*.

Сонант л је често умекшан испред предњих вокала: *ил'едал'и*, *ул'ици*, *л'етије*, *ил'ици*, *кадил'ици*, *л'ећище*. Забележила сам само три примера са изговором л осетно тврђим од обичног изговора: *било*, *школа*, *Никола*.

Спорадичну палаталну аспирацију финалних велара срећемо у примерима: *тијашак*^x, *зилавак*^x, *кук*^x, *тијешак*^x, *тијенујак*^x, *момак*^x, *бик*^x, *чевијијашак*^x, *петашак*^x, *бубрет*^x, *тији*^x.

Доследно испада в испред л ј у категоријама: *тијешалу*, *осијаљамо*, *осијаљено*, *тијешалено*; али је увек здравље, браћа здравље. Сонант в се губи, и то доследно, у високо фреквентном прилогу о де. Тако је и у облицима *жрнало*, *ручни млин*, *јужнај ми каде*.

Почетно х испред вокала чува се у испитиваном говору, а изговара се с ослабљеном фрикацијом: *хаснира се*, *хаснирано* „*старо*”, *хадијир*, *халатијача*, али не и у *хильаду*, *хильадиши*, *храм*. Веларни изговор х са слабом фрикацијом срећемо и код х у интервокалном положају: *Стихаре*, *тихар*, *мехурић* (али *меурићи*). Секундарно х чула сам у лексеми *хрже*, али је увек *рџа*. Редовно је ћаде.

У иницијалном положају пред консонантом и у свим другим положајима х по правилу испчезава: *ладан*, *тићо*, *дићу*, *леб(a)*, *раст*, *ранимо*; *заладнио сам*, *мёуна*, *Дубви*, *мёурбви*, *саранили*, *стације*; *Gpl jáku*, *Gpl суви циљива*, *тијарнјар*, *вр*, *Gpl мёју*.

У многим примерима стоји ј на месту х у међувокалском положају: *крјем*, *скрјана*, *тријоћна*, *вијор*, *маћија*, *снаја* (поред *снā*), *стиреја*, *Gsg врја*. У неколиком примерима забележен је и сонант в на месту ранијег х у хијатусу и аналогијом у финалном положају: *јво*, *бува*, *суб*, *илуб*, а такође имамо и примере у којима је х супституисано веларом к: *кринцијанин*, *сиромак*, *сиромака*.

На месту групе -х- дошло је -к- у примерима типа *дркће*, *дркћо*. Судбина групе хв-, -хв- види се из примера: *фала*, *иофала*, *зафала* ми се, *шест фалаши* (мера); *вайтале*, *уватио*.

Сугласник ф бележен је у позајмљеницама: *фамлија*, *фебруар*, *флаша*, *фрула*, *фундамент*. У лексемама *кафа* и *јефтић* овај глас није супституиран гласом в, док је изостао у сакралној лексеми *натора*.

Африката щ забележена је у позајмљеним лексемама: *цак*, *ћенцер*, *џак*, *чијерица*, *џеј* (поред *жеч*), *Маџар* (али *чесито Мађари*). Редовно ће бити *жбун* и *жандр*.

Чувају се почетне консонантске групе у лексемама: *штица*, *шчела*, *кћиј* (али и *ћерка*), *дљња*, *шкада*. Упрошћене су иницијалне консонантске групе у примерима: *зова*, *ди*, *ко*. Увек је *жийто м. штешница* и *јрдију м. штују*.

У говору Деске, као и у опште у кикиндској говорној зони, финалне групе -ст, -шт и -зд остају непромењене: *јости*, *బولест*, *жалост*, *јрсти*, *масти* (и *мастан*), *йости*, *нёраст*; *вешти*; *јрозд*.

До контактне асимилације није дошло у примерима: *шампијим*, *љумеш*, *свињско месо*, *јајањци*, *долњи*, *касчуши*, *жбун*, *једанти*, *лешно доба*, али је она извршена у лексемама *кљештије*, *ћијиздо*.

Овде помињем и асимилативну промену *с>ш* у *предлоју ши* *њиме*.

Дисимилијација у сугласничким групама заступљена је у примерима: *јувно*, *млодјо*, *кујна*, *јлетиа*, *баштија*.

Неизменјено шч долази у лексемама: *јуљче*, *кочче „јаре”*, али *кочтицица*.

Редовно је *звижди*, али *шарпареја*.

До метатезе дошло је у примеру *дబављам*.

Упрошћавање консонантских група дешава се у облицима: *ома*, *вдигњар*, *ицедиши*, *каниши*, *бојасиво*.

Нови консонант унет је у лексеме: *примедеда*, *долњи*, *диндак*, *до љелак*, *стријати се*.

До замене консонаната дошло је у лексемама: *бјрен*, *слињав*, *шврјака*, *Сијева*, *брбушак*.

Од појединачних примера овде још помињем: *шифраника*, *шумаштиши*, *расијашћеница*.

Звучни консонанти у финалном положају не десоноризују се, осим у примеру *шрадајс*.

У енклитичком облику акузатива 3.1. пл личне заменице он, она, оно, развило се секундарно ј: *ји(x)*.

Наводим овде и облик суфикса -и(j)и код придева као *кравији*, *дјивији* (*та шако* и *дјијај*).

Елемент црквенословенског консонантизма нађен је у речи *одежда*, а забележени су и овакви облици: *пренесеније мධци*, *общчеје воскресеније*.

6. Банатска деклинација, унеколико архаичнија од стандардне, са одређеним одступањима од норме, опстојава као таква и у говору Деспчана.

У материјалу из Деске има доста примера за једну важну одлику банатских говора – употребу акузатива у локативној функцији. Бележим примере код I именичке врсте: *rádio je u Bečíernik*, у зúб имам, *cíštanovála u Céjédin*, *тмали смо ѡвек шамбурацá у сёло*, он је био на фронит, *тио шиша је на кўкољ*.

Најчешћа је заправо појава паралелних ликова: *на вр/врју, снēй/снēйу; Ѳко/оку, на раме/на рামену, на днô/на днû; на уши/а ўцима.*

Тенденција уопштавања наставака тврдих основа на местима где је становардни језик задржао однос о:е, најача у говорима североисточног Баната, веома је присутна и у испитиваном говору. Тако се у инструменталу сингулара I именичке врсте готово без изузетка чује наставак –ом м. –ем: *котјачом, котњом, Ѳцом, мўжом, с кључом, с ўжом, с ўлом, с ножом* (али и *ножем*), *мийшом, ёжом, Ѳрджом, йүшом*. Слично је с проширењем –ов/-ев у номинативу плурала: *нðсови, жуљови, ножови, кључови, зёцови, мийцови, йүшови, крајови, Ѳцови (на и Ѳцеви), стирцови* (али и *стирцеви*); па тако и у косим падежима: *мийшова, крајова, Ѳцова (али и Ѳчева)* и тд.

Генитив множине неких именица I врсте има наставак –и м. –а: *дёсей* *дáни и нðчи, йўно црви, од мрáви, с рамéни, шолико йўши, йётп лїпти, йётп корачаји, йётнајстп мейтери*. Тако ће бити и *шристиб нумéри* (ж. род).

Генитив плурала *ушију* забележен је у значењу органа чула слуха и у значењу инсекта. Редовно је *ўво – ўвеїта, ноктии – нокатна/ноктију*.

Алтернација х/с проширења је у два примера на акузатив плурала: *бáцо драсе, вїдо сиромасе*.

Од именица I врсте дужу множину имају једносложнице: *сїнови, Ѳрадови, бркови, мийшови, а шако и рўчкови, члїнкови, мёрови* (поред *меуричи*), *ївлубови, Ѳцови/Ѳцеви, лакїтови*. Краћа множина обична је у речима: *дани, барјаци, јарци, суди* (поред *сүће*).

У овом говору редовна су образовања суплетивне множине на –ади: *бүрәди, ўнчади, дўлмади* (множ. м. рода), али *шёдци, јајанци, Ѳрасци*.

Вокатив је изједначен са номинативом код именице *ðиаџ*, али може бити и *ðче*.

Од осталих особености које се јављају у деклинацији именица I врсте нејупечатљивије су:

- Apl ў юсїни;
- Nsg вёче, Gsg вёчери, Npl вёчери;
- Nsg Ѳре/ѡра, Gsg Ѳреїта, Npl Ѳраси, Gpl ѿра/ѡра, Apl Ѳрасе/ѡре;
- Npl шёдци, Gpl шёллади/шёдца, Dpl шёдцима;
- Npl Ѳрасци, Gpl Ѳрасїца, Dpl Ѳрасцима;
- Npl ўилчи, Gpl ўилїха, Dpl ўилчиама;
- Npl кàмёне, Ipl кàмёныма.

Овде наводим још неке особености именичких облика I врсте: Npl *дрва/রবে়ে*; Nsg *бэрбер*, *чобан*, али *Цїанин*; Nsg *лёбаџ/лёб(a)*; Nsg *снòй*, Npl *снòзови*; Nsg *рòд/ରୋହାକ*, Npl *рòдови/ରୋହାକи*; Nsg *сёно*, Npl *сёна* (само у сингулару *ледйнска* и *лўцёрна сёна*).

И код именица II врсте прибележено је доста примера у којима се огледа губљење дистинкције између падежа места и падежа правца:

а) Примери употребе акузатива у локативној функцији: *кад сам ја био дёшп ў школу, у задрую је rádio, ó (в)де ў школу, óвде у Maђарску, кад бўду у юдине сїварије, сёдио на клўту*. Честа је паралелна употреба ликова (и у син-

гулару и у плуралу): *ў рӯку/у рӯци, на рӯке/на рӯкама, на нӯй/на нӯзи, на нӯе/на нӯтама, на ՚рёдема/на ՚рёдама, на дасту/на дасци, на вӯнку/на вӯнки, у чайрайе же/у чайрайама же, у тайиуче/у тайиучама.*

б) Примери употребе локативног облика у функцији акузатива: *зайдно смо йили у школи, сийавим у води меса, у цркви дућемо, и онда сам дошла у пешчији, и јдо у цркви.*

Алтернација к/ц одн. г/з у дативу и локативу сингулара варира: *девојки, нащом вледики, била у Америци; у рӯци држи, на нӯзи има нецито.*

Другој деклинационој врсти припле су именице: *језира, йоба, йужа, йелена, йрицата, ведра* (из ведре, *та су мейшили у ведру јабуку*), *уја* (али и *ујак*), *јеринца*. И именица колена (Nsg) образована је према обрасцу именица ж. рода на -а: *Gsg две колене, Npl колене, Gpl колени. Моји се чуши и облик јекшик (м), и облик јекшика (ф).*

Деклинацију именица II врсте карактеришу и облици:

нодим на љијаце;

Gpl колевки/колевака;

Nsg деда/деда, Npl дедашци;

Npl свињи, Dpl свињама;

Nsg кћи/ћерка, Gsg кћери/ћерке, (две кћере!), Isg кћером/ћерком.

Обично је вранију се кћи, али он је ју кућу, он је код куће.

Именице III врсте, тј. именице женског рода на сугласник, добијају у инструменталу сингулара наставак -ом с новим јотовањем сугласника: *кочићом, чачом, мачићом, крвљом (али и крвљу).*

И у вези с овим именицама забележен је пример употребе акузатива м. локатива: *у крв лежко*, а и један пример употребе акузативног облика на месту инструментала: *зайди сам био.*

Регистровани су облици старе именице с основом на р: *N мади, G мадисре, D мадери, I с мадиром.*

Именица *ниш/ниш* мења се по следећем деклинационом обрасцу: *Gsg ниши, Npl нише/ниш, Gpl ниша/ниши.*

У испитиваном говору забележени су множински облици именица браћа и деца: *Dpl браћама, дечама, али и дечи.*

Забележени су само номинативни облици *виле и кљештие, али и I ՚рабље, G ՚рабаља.*

У промени именица регистровани су и ови облици:

Nsg нодиц, Npl нодци, Gpl нодбаци;

N чељад, G чељади, I с чељадима;

N доба, G доба/од оно добо, A доба, L добу/доба/у то добо;

Nsg йелће, Npl йелћа, Gpl с йелћи/с йелћи;

G са лећи/лећа, L на лећа/на лећима/на лећи;

N вратиа, G вратиа/с вратиа, I зайди/за вратиа/за вратиима, L ју вратиа/у вратиа/у вратиима;

N кола, G с кола, I с коли/колима, L о колима/на кола;

N наћве, G наћава, L у наћве/у наћвама;

N јасле, G јасала, L у јасле/у јаслима.

Из напред наведених облика видно је да наставак -и у генитиву чешћи него у књижевном језику, а да је код именица pluralia tantum веома присутна једна битна карактеристика деклинације војвођанских говора – чување

старих наставака у инструменталу и локативу: *L нá лéти*, *L у врати*, *I с кóли*.

7. Од особености у вези са личним заменицама помињем облике:

I њи́ме, сас њи́ма;

D њојзи, I с њоме/с њом; D енклий. јој, A. енклий. је;

D њи́ма/њи́м (земља њи́м је оси́ала), A њи́/њи(x).

Увек је *ни од кóи*, *ни за што*. Акузатив заменице шта: *за ћеја је то, инструментал: щи чим/чиме.*

Редовно је *кóтој/кдот*, али *што* је.

Генитив односне заменице мушких родова *кóји* гласи *кђеј* и реће *кđа*, а датив *кóјом*.

У испитиваном говору употребљавају се краћи облици у одређеним падежима сингулара и плурала мушких и средњег рода код присвојне заменице за прво лице: *Gsg мđи*, *Dsg мđом*, *Lsg о мđом*; *Dpl мђим*, *Ipl с мђим*, *Lpl о мђим*. Тако и код присвојне заменице за 3. лице: *Gсi њејовдi*, *Dsg њејовдом*, *Lsg њејовдом*. Присвојна заменица за 1. лице плурала мушких и средњег рода (*најш*, *најше*) има следеће облике G и D сингулара: *најшој*, *најшом*. Присвојна заменица њихов у говору Деске има лик *њин*.

Показана заменица *тај* има облике: *G тајi*, *D тајом*, *I с тајим*, али је у *L јајом/о тајим*.

Дакле, у G, D и A прилевских заменица наилази се на форме где је уопште –ог, тј. –ом и код меких основа. Само у *Lsg* показије заменице м. рода забележен је наставак –им.

Забележила сам у Десци и ове карактеристичне облике прилевских заменица: *каќви/каќвји* (*Nsg*), *некакви*, али *оваки*, *тијаки*, *тијака*.

Прилевска заменица сав има деклинационе облике: *Gsg свеја*, *Dsg свему*, *Gpl свију*, *Dpl свијма*.

Много је прибележених примера у којима се огледа још једно обележје војвођанских говора – проширење о- у облицима показије заменице тај у вези с предлогима: *од ѡијој колача*, *од ѡије вечери*, *с ѡијом малом*, *од ѡије чељади*.

8. Забележен је један пример партитивног генитива који је заправо сачувани облик *Gsg* именске промене прирева: *кувало се... сјува шеста с маком, сјуви шљива*.

Карактеристична особина кикиндског говорног типа, облик суфиксa –и(j)i, препозијаје се и у говору Деске: *дјвији, од јајећије кљосе, телетије месо, јовећије месо, крајије*. Обично је: *двчи(ji) сир, козији сир, мачија, дечији*.

Наставци тврдих основа прориду у категорије код којих је стандардни језик задржао однос о/е: *некој сијаријој, врјио (али и врјије, тијије) – врјиој – врјијом, учитељов (али братијовљев)*.

Наставак –им није преовладао у дативу-локативу сингулара прирева.

Наводим неколико прилевских форми које одступају од књижевне норме: *марвени/марвњенски, очина маки, лећино добра, долека, долњи*. Присвојни прирев од тросложног женског имена на –ица увек је типа *Милицин*.

9. Бројеви један и два имају посебне облике за родове: *један/један, једна/једна, једно/једно; два, две, два*. Број један деклинира се нормално по

обрасцу заменичко-придевске промене: G једноти, D једнотом, I једнотим, L о једнотом. У деклинацији броја два забележене су форме: G двати (м), двети (ф); D двома (м), двема (ф); I са двати (м), двема/с двети (ф).

Остали прости бројеви подједнако гласе за сва три рода и индеклинибилини су: *трити*, четврти/четврти/четврти (од четврти человека), пети, шести, седам итд.

Основни бројеви једанаест, дванаест и даље обично имају гласовни лик: једанести/једанајси, дванести/дванајси, шеснаести/шеснајси, осамнаести/осамнајси итд.

Гласовни ликови десетица: двадесети, тритицети, четврдесети итд. Обично је *двадесети* један.

Редовно је: *двесто*, *тринесто*, *четвртисто*, *петисто*, *шестсто*...

(х) *хљаду/хјљаду*.

У Десци сеjavљају редни бројеви: *трти*, *дргти*, *тртчи*, *четвртти*... *једанести*, *тринести*...*двадесети*, *четврдесети*...*стоти*, *двестобити*, *шестобити*..*хљадиши*. Деклинирају се по заменичко-придевској промени, нпр. N *четвртти*, G *четвртиом*, I с *четвртим*.

Мултиплективни број један има форму *једанити*.

Редовно је *обадваки м. оба* и *обадваки м. обе*.

Збирни бројеви употребљавају се у говору Деске:

N *двје*, G *двје*, D *двома* (пре зет облик од основног броја); *двја кола*; *трје владике* су били; *петоро чакицире*, *петоро кола*.

Обичне су бројне именице типа *двјица*, *петорица*, али сам забележила и синтагму: *дваколеће*.

10. У систему глаголских облика, према попуњеном упитнику и текстовима са трака, не егзистирају имперфекат, аорист и плусквамперфекат, глаголски прилог садашњи и прошли.

Редовна је употреба инфинитива у форми на -ти, -ти: *проћити*, *увзари*, *пакати*, *доливати*, *брјати*; *бути*, *доћи*, *изћи*, али су забележене и форме инфинитива у којима је наставак -и испуштен: *пойти*, *ко ће бити*; *дјети*, *ићи* (и *ићи*), *йтити* (и *оћити*).

До промене -ну->-ни- редовно долази у инфинитивној основи глагола III врсте: *цјаћити*, *брјинити* се, *скјинити*, *сјатити* се, *уцијити*.

Код глагола *променити* дошло је до обрнутог процеса (-ни->-ну-): *промене*, *променула*.

Обично је *мјетити* – *мјети*, *мјетемо*, *мјети*, *мјетила/мјетила*.

Инфинитив глагола рести овде гласи *растити*, тако да прилази VII врсти: *раститим*, *растити*, *раститио*. Тако и глагол *тртити* (поред *тртити*): *тртитимо*, *тртитила*, и глагол *тледити*: *тледитмо*, *тледитио*, као и неколико глагола стандардне VIII врсте: *ћутити* (*ћутити* су), *врјити* (*врјити*ли), *звјиждити* (*звјижди*о), *клечити* (*клечи*о, *клечила*).

Редовни су и инфинитиви: *снёвати* (*снёвам*), *пренесити*, *пукати*, *кастити* (*кажем*), *сјратити* се (*сјираду* се), *дубити*, *бротити*, *врјити*, *узјатити*.

Увек је *изћи*, *изћије*, *изћијо* је, *изћи*.

Најуочљивија карактеристика коњугације је употреба наставка -ду у 3.1. рп презентга, напоредо с наставком -у, па и у случају глагола VI, VII и VIII врсте: *вїду/вїди*у, *једу/једе*ду, *иду/иде*ду, *ици*у/*ици*еђу, *затрјују/зати*-

раћијају/зајрђијају, дариву/дариваду, свиру/свираду, шећију/шешаду, сијасију/сијасаду, чују/чујаду, тиражију/тиражијаду, носију/носиду, излубу се/изљубијаду се, раду/радијаду, тијестију/тијестиду, држу/држијаду, ћујију/ћушаду.

Код глагола *лестити* и *вршити* јавља се у 3.1. pl и наставак -е: *лесте/лесту/лестиду, врше/вршу.*

Неки су глаголи уопштили наставак -ду: *днеђу, нећеду, мажеду, даду,* а код неких глагола с једносложним превентом бележим следећу ситуацију: *једу/једеду, тикажу/тикајаду, зреду, или не зну, не сму.*

Глаголи типа горети имају превент на -е: *јоре; ббле ме ђко; вблем, не волем.*

Забележила сам појаву интерфиксa -ива- у превентској основи глагола на -ивати: *затисива, срећива.*

Од појединачних особености помињем превентске форме глагола:

мђију/мђесем, мђже, мђеседу;

јемо, јешие, једу/једеду и он њоје;

вршимо, вршие/вршиу;

тика, тикају/тикају;

тиремо, тиреши;

зред; вриј (инф. вријши);

чешчијем се, чешчијеше се;

тидиција се/тидицијеше се;

сломије (инф. сломишти), скреје (инф. скрјашти);

тишћамо, тишију/тишћаду;

ујјашши, ујјашашти.

У испитиваном говору редовни су облици: *брјеж се, обећава, кује (р.пр. кђово), сијасе (инф. сијасти), дуби (инф. дубишти), отирује (р.пр. отировала).*

У функцији футура I обичне су форме са превентом: *кашћуши, носићу, седиће, брјинићемо, ћмаћеду;* ређе се јавља као сложено глаголско време: *ја ћу доћи, ши ћеши отићи.* Футур глагола на -хи је са синкопираним облицима: *ћићемо, доће он, отићи, наћу, дући, тићу/тићи.*

У свим лицима потенцијала уопштен је облик би као помоћни глагол: *ја би доћио... ми би доћили, ви би доћили.*

Од облика императива карактеристични су: *јеј – јејшие, број, отићи, изићи, дај/идај.*

Губљење финальног вокала и синкопа чести су у 2.1. sg и pl императива: *држ, беж; задршише, ћуји, ђији.*

Забележен је и један пример герунда који је прешао у неправи придев: *држечиа фејла (свиња).*

Значајнији облици радног придева: *скинила, сајнила, ушићијила; мешто, мештила/мешаду; тироменула; расишио, тиресио, ћледио, ћујшио, звиједио, клешио, тирео, тирела; вршио/вршио, вршела/вршила; изишио, изишила; узашио, узашила; закунђе се, заклена се; бројао, бројала; дркно; ждерала; тиренесијала; тровашо се.*

У облицима *стјаво, изуво* уп. на стр.28.

Треба поменути и трпе придеве појединачних глагола: *стјашен, истирешиен, идомужена, тишићен, добијен, сакривен, држан, отиран, скрејан, удавана, венчан, пећен, иступучен, дженењен, учињен, дељен; јзеђи, дай, идочеши, заклени, идзвавши смо.*

У Десци 3.1. сг презента глагола *бїти* гласи *бїде* и ређе *бїдне*. Облик 3.1. пл футура гласи *бїћеду*.

Презент и помоћниог глагола *тешти*: *ծից*, *ծիւշ...* *ծիմո*, *ծիեду*, а облици радног придева: *միջո*, *միջլի*.

Прибележила сам и промену глаголског рода у једном примеру: *սկիզբ անում* се, *միջում անում* се *միջլի*.

11. Од прилога карактеристични су: *ծմա*, *ծօք/ծօքե*, *մլօտ*, *ծոլէկ*, *ծրչո/ծրչիչկ*, *ծճռավո* (*ծճռավո լդիո յշիւսո*), *ծնդակ*, *ծած/ծածե*, *յւեկ/յիւրի*, *ծոհմած*, *լան*, *ծանած(կ)*, *ծոհօսկ*, *ծոհօմ*, *ծանյօմ*, *յայութրո*, *սյուրիծան*.

У говору Деске чују се и компаративни прилога *իօրե* и *ծօլե*, *ծօքամո* и *ծոհամո*: *իօրիյե*, *ծօլիյե*; *օվամիյե*, *օնամիյե*.

12. Од мање обичних предлога забележила сам: *ս(a)/սած/սի* (*սի ինիմե*), нуз (*ծն սօն նու մեն*, *նու մեն* седи).

13. У упитнику су се написле и три лексеме са различитим творбеним ликовима: *յւովա/յծծուցա*, *սպալա/սպալու*, *լեբ/լեբա/լեբաւ*.

Забележен је и један глагол друкчије префигиран него у српском стандардном језику: *յծմисլի սամո* ‘замисли’.

14. У говору Деске осећа се знатан утицај мађарске синтаксе. Овде ћу навести само најзанимљивије примере из области синтаксе падежа, глагола, реченице, конгруенције, реда речи, скинуте из разговора Дешчаша сниманих на аудио-касете.

У испитиваном говору предлог с уопштен је и у инструменталу оруђа: *ս կացուկոմ*, *ս կլյուշոմ*, *ս հոյժոմ*, *ս յուլոմ*.

О замени падежа мировања падежом правца уп. на стр. 31-32.

У неколиким примерима чуо се партитивни генитив м. акузатива: *մեյթե սե* у *յեծնու կօշարկո յշիտա*, *կյուիլա սամ յշերնան կաֆե*, *յշերնայ մի կաֆե*.

Обично је *յօձելիլ իզմեյի ինիմա*, *իզմեյի սեբե բարձօվարադ*.

Забележени су и примери типа *յծե զա վծու*, у којима се однос крстања са циљем да се нешто донесе изражава конструкцијом за + А м. по + А.

Обична је конструкција *յծու սուդոմ* (у разговорном мађарском постоји слична конструкција са инструменталом – *bírósgal mennek*).

Конструкција по + Л у значењу критерија ’на основу’, сестре по онцу, замењена је конструкцијом с + Г: *ս օճա սու բալե սէտոր*.

Чула сам само један пример употребе презента свршеног глагола у значењу футура: *սյուրա յա ծծիեմ ս պրկվ*.

У вези с глаголском реквијумом треба поменути да у Десци после глагола смејати се и казати м. датива стоји конструкција на + А: *հայրած բի սե մեյթի ինիմա* (*mať. nevetni valamán*), *կայշ ինիմա* (*mať. azt mondja rám*).

Обично је *յա սե հե սիսկոմ ս ծութիմ* (*mať. szégyenkezni + Instr.*) м. *հե սիսկոմ սե լութի*.

У говору Деске веома су честе реченице с везником да, који одговара мађарском *hogy* у оваквим случајевима: *դա վծում դա կակո սու*, *կամիչ իտի դա կակո յա լութ դա սու*, *դա սու ծութիմ դա սիսկա յե սիսկուացիա*.

Плуралски облик предиката јавља се у м. роду и кад субјекат није тога

рода: ѩонда су љицили младеж, моји унучади су дочицили, па и тај су најчили унучади.

Инконгруенција у примеру тајчну руке да ми тајне може бити утицај мађарског језика: elkezd a kezem zsibbadni (однос рука sg – руке pl није иденитиран у мађарском).

Веома је фреквентна употреба крењег перфекта помоћног глагола бићи (мађ. volt): па ѩонда било, знаци ти како тај било користно, тај било инспирисано.

У вези с контраховањем помоћног глагола није>ни (ути. стар. 28.) До промене у обичној реду речи долази због разбијања помоћног глагола није на две секвенце: ниј ми је прањо, ниј нам је тај нужно.

У вези с необичној за стандардни српски језик редом речи помињем примере: тај како је, тај штав је на кукол (мађ. az mi?).

Калк из мађарског је синтагма сваки један (mindegyik) у примерима: мажи сваки један скидиши; у сваки једним (веситима) има; сваки човек је једном најдимак, сваки један. Тако је и свако цело 'на окружле сати' (мађ. minden egész (órában)).

Калкирана из мађарског је и усталјена почетна фраза у телефонском разговору: Хало, Ирина сам м. Ирина овде (мађ. Irina vagyok).

15. У лексици говора Деске има позајмљеница из немачког (фурер, штурмфла, конка, лотере, штурманка), турског (авлија, хамам, ђак, ђонџак, ћенџер, алватино) и румунског језика (мамалуѓа, мрѓин), а прикупљени материјал показује нивелик степен страног утицаја, пре свега мађарског језика: луцијав 'лень' < мађ. lusta, хаснірано 'стваро' < мађ. használt, ѕокол 'свињац' < мађ. akol, Ѣачне 'вунене шапице' < мађ. pacsní, кенчи се 'мази се, фемка се' < мађ. kényeztet, чошћорна 'жљеб на рубу крова' < мађ. csatorna.

Неки од мојих информатора Дешчана правили су разлику у значењу лексема мајка 'мајчина мати' и бања 'очина мати'. Надимци који су се користили за оца: браћа, лала, чијка, и за мајку: нања/нања, најна.

Обично се каже куваши, или узвариши млеко.

Обично ће се речи сјкња до тојаса и сјкња у цело 'халјина'.

Посуда у којој се носи вода са бунара именује се у говору Деске трима лексемама: кантија, ведра и бардак.

На крају, овде дајем и списак специфичнијих лексема, приబлежних из прича мојих информатора Дешчана:

алватино 'широко, комотино (за ѕардеробу)'
брбушак 'бубрег'
брчак 'бариџа'
бушељар 'новчаник'
буса 'ноздрва'
вешрењача 'млин, зграда у којој се меље њито'
влас 'житни клас'
двјежарка 'овца која је ојачила два јањета'
домош 'шутин'
жара 'којрива'

жийто 'йшеница'
жрнало 'ручни млин за мак, орасе, жийто'
зайрада 'ојрада'
зайутиро 'ујутиру'
заладнио сам (зайто кашлем) 'прехладио сам се'
зрно 'беочул, карика'
издан 'извор'
искати 'трагацији'
коњка 'тарем'
кобисмо 'жанемо срлом'
кочиче 'јаре'
крјем 'ломим нечијто суво'
кутини зуб 'кутињак'
лопарица 'свињска љећка'
лотире 'мердевине'
људи се 'брције се'
љутитика 'комушина, саша'
малъка 'вретено'
мамалуја 'качамак'
марвениско месо 'төведина'
мртвак 'камен међаш'
нечак 'сесирић'
токрјемо 'трејомимо'
тодрезати 'тосећи се'
тоток 'као нека стајаћа вода'
тритознати 'свима тознати'
резати 'сећи'
ротаљ 'ујао'
седили су 'становали су'
сједнамо се 'ускладимо мишиљења'
скапала 'лијасала (животиња)'
склаб 'међа'
скрје 'сломи'
сумрцина 'мачка која носи младо'
тапал 'део имовине'
ужина „ручак“ (мала ужина „ужина“)
ужернати 'ручно самлећи'
унка 'хумка, брежуљак'
ускобила 'тобејла за момка без родитељској благослову'
чанак 'суд за чорбасио јело'
штитеноти 'стапаћи'
штапало 'штапала'
штитранка 'ужсе'
штитримфла 'чараћа'

Рад је објављен у издању *Studia Slavica Hung.* 43 (1998).

Rezümé

Rakic Sofija

A deszki (szerb) nyelvről

A tanulmány a jugoszláv Bánát szerb nyelvjárása részeként a Magyarországhoz tartozó Deszk szerb lakosságának nyelvjárási sajátosságait elemzi.

Megállapítása szerint a Szegedhez közeli Deszk nyelvjárasa alapvető vonásaiban a nagykikindai szerb dialektushoz tartozik.

A deszki szerbek akcentusa, az úgynevezett új-stokavski, a másik négy stokavski nyelvjárás hangsúlyozási rendszerétől sokban különbözik.

A továbbiakban részletesen analizálja azokat a hangtani, grammatical, lexikológiai sajátosságokat is, amelyben a standard nyelv rendszerétől eltér.

A tanulmány végén a magyar nyelvi kölcsönhatásoknak is rövid figyelmet szentel.

(Eperjessy Ernő)

Abstract

Rakić, Sofija

The Serb language of Deszk

The article analyses the characteristics of the dialect spoken by the Serb population of Deszk in Hungary, forming part of the Banat Serb dialect of Yugoslavia.

It concludes that in its main features the dialect of Deszk, near Szeged, belongs to the Nagykikinda Serb dialect.

The accent of the Deszk Serbs, the so-called *new Shtokavian* accent system, differs in many respects from the other four *Shtokavian* dialects.

It then makes a detailed analysis of the phonetic, grammatical and lexicological features in which it differs from the standard language.

The study ends with a brief consideration of interaction with the Hungarian language.

(Ernő Eperjessy)